

בסיעתא דשמיא

הקדמות לסוגית רבי חנינא

כללים וידיעות הנצרכים לפני לימוד סוגית
'רבי חנינא סגן הכהנים' במסכת פסחים
פרק אור לארבעה עשר דף יד. - כא.

הכללים ערוכים לפי סדר הגמרא דף אחר דף
ומלויים את הלומד תוך כדי לימוד הסוגיות

לחדודי!

השאלות שתשאל את עצמך -

לפני 'רבי חנינא' ואחרי...

1. 'אבי אבות הטומאה', 'אב הטומאה', 'ראשון', 'שני' ו'שלישי' - מה הם?
[ולמה האב נקרא בשם 'אב', וה'ראשון' וה'שני' הם רק 'תולדות'?]
2. עד איזה דרגה יכולה טומאה להגיע? (-ראשון, שני, שלישי, רביעי, חמישי)
3. איזה טומאה נקראת רק 'פסול' ולא 'טמא'?
4. אלו סוגי דברים מקבלים טומאה?
5. האם כל דבר המקבל טומאה, יכול להיות 'אב הטומאה' או 'ראשון' או 'שני'?
6. האם כל דבר המקבל טומאה, גם מטמא אחרים?
7. דבר המקבל טומאה, וגם מטמא אחרים, האם מטמא את כל הדברים המקבלים טומאה?
8. מי שאינו מטמא אחרים, האם יש נפקא מינה אם הוא 'ראשון' או 'שני'?
9. איזה דבר מקבל טומאה באותה דרגה ממש של מי שטימא אותו?
10. איזה דבר מקבל טומאה בדרגה יותר גבוהה ממי שטימא אותו?
11. האם יש דבר שיכול להיות חציו טמא וחציו טהור?

התשובות לכל השאלות -

בדפים שלפניכם...

אלו הם 'כללי הטומאה' המובאים בסוגייתינו!
בנוסף לנושא ה'מרכזי' של הסוגיא:
דין 'שמירת תרומה וקדשים' -
האם יש איסור לטמאם יותר, אחר שכבר נטמאו פעם אחת?

יצא לאור - סיון תשע"ט

מהדורה מאת - כסא גשפ"א

האלוף יגקבאל בהרכה

אלף המחבר:

אפרן בקוביץ, ביג שמש

המס': 05331-09228

11 בכאב:

A0573109228@gmail.com

מחללים זכאג חן ידי זכאוי

הלא המה צרכי מרבנן בחורי החמד

גלמידי ושיבה לצירימ "טאנאפאל"

דחסידי בהלזא ביג שמש,

בזכאג ובקבארם נכאב הקדמאג אלו,

גך כדי אימאד הסלטיא בדיבוק חברים

ופאלו הגלמידי

© כל הזכויות שמורות

תוכן ההקדמות - לפי סדר דפי הגמרא:

5. דף יד. משנה רבי חנינא סגן הכהנים - עד הוסיף ר' עקיבא.....
5. אב הטומאה - ולד הטומאה.....
5. 'משמרת תרומתי'.....
6. 'השמן שנפסל בטבול יום' - טבול יום פוסל את התרומה.....
6. הערות בביאור המשנה:.....
7. האם אוכל מטמא אוכל?.....
7. 'לחם ונזיד ויין ושמן' - נבואת חגי (רש"י ד"ה אבל תרומה וקדשים).....
7. דף יד. הוסיף ר' עקיבא - עד דף יד: אמר רבא ש"מ קסבר ר"ע.....
7. 'חלל חרב'.....
7. מהו 'פסול' ומהו 'טמא'?.....
8. דף יד: אמר רבא ש"מ קסבר ר"ע.....
8. טומאת משקין.....
8. כל 'הפוסל את התרומה' מטמא משקין להיות 'תחילה' - חוץ מטבול יום.....
9. דף יד: א"ר מאיר מדבריהם למדנו, מדבריהם דמאן... נימא קסבר רבי מאיר.....
9. הערה בביאור קושית הגמרא.....
9. ולד הטומאה דרבנן - כלי שנטמא במשקין.....
10. דף טז. וסבר רבי אלעזר משקין אית להו.....
10. משקין בית מטבחיא דכן.....
10. דף טז. ת"ש וכל משקה אשר ישתה.....
10. הכשר טומאה.....
11. דף טז: ת"ש על מה הציץ מרצה - עד 'טומאת קמצים'.....
11. אם אין בשר אין דם.....
11. פיגול ונותר.....
11. טומאת 'דם' - טומאת 'קמצים'.....
12. דף טז: ת"ש הן ישא איש.....
12. נבואת חגי, אשתבש כהני / לא אשתבש.....
12. משקי בית מטבחיא / בי מדבחיא.....
13. דף יז: אמר רבי יהודה אומר.....
13. אחורים ותוך.....
13. פרה ששתתה מי חטאת.....

14 דף יח. והכא היכי דריש - יח: יטמא דרישא היכי דריש

14 סדר הלימודים של 'אין אוכל מטמא אוכל' ו'אין משקה מטמא משקה'

15 דף יח: א"ל רבינא לרב אשי

15 'לא ר' יוסי סבר כר"ע, ולא ר"ע סבר כר' יוסי'

16 שלישי בתרומה - קל וחומר מטבול יום

16 דיו לבא מן הדין להיות כנידון, היכא דמיפרך קל וחומר לא אמרינן דיו

17 טעמו של רבי עקיבא: פירכא ד'דור אחרון' (רש"י)

18 דף יט. תנן התם

18 טומאת ידיים

18 ספק הכלים / ספק הרוקין

19 סיכום כללי טומאה וטהרה - מס' 1

20 סיכום כללי טומאה וטהרה - מס' 2

דף יד. משנה רבי חנינא סגן הכהנים - עד הוסיף ר' עקיבא

אב הטומאה - ולד הטומאה

- א. כתוב בתורה בפרשת שמיני, ששרץ הוא 'אב הטומאה' שיש לו 'תולדות' שנטמאים ממנו. 'אב הטומאה' מטמא כל מה שנוגע בו - אדם כלים אוכלים ומשקים.
- ב. אמנם ה'תולדות' של האב: כלומר, האדם והכלי שנטמאו בשרץ, אינם יכולים לטמא עוד אדם וכלים, לכן אינם נקראים 'אב' הטומאה, רק 'תולדה' או 'ראשון' לטומאה.
- ג. 'ראשון לטומאה' יכול לטמא רק אוכלים ומשקים, ומי שנטמא מראשון נקרא 'שני לטומאה'.
- ד. לסיכום, שלושה דרגות: "אבא" - השרץ - אב הטומאה, "בן" - האדם או הכלי - הראשון לטומאה, וה"נכד" - האוכל - השני לטומאה. בלשון המשנה: ה'ראשון' נקרא - 'ולד הטומאה' [=בן], וה'שני' נקרא - 'ולד ולד הטומאה' [=נכד].
- ה. כך הוא הסדר בכל הטומאות, שהשרץ שהוא תחילת הטומאה הוא ה'אב'. חוץ מטומאת מת. בטומאת מת הסדר הזה מתחיל מהאדם הנוגע במת, ולא במת עצמו. הנוגע במת - הוא 'אב' הטומאה, הנוגע בנוגע במת - נעשה 'ראשון' וכן הלאה. לכן קוראים חכמינו למת עצמו - 'אבי אבות הטומאה', שהוא כאילו ה"סבא" של הטומאה, כי הנוגע בו נעשה 'אב'!

'משמרת תרומתי'

- ו. כתוב בתורה שצריך לשמור תרומה וקדשים שלא יטמאו ושלא יאבדו, קל וחומר שאסור לטמאם ולאבדם בידיים.
- ז. אמנם, תרומה וקדשים שנטמאו צריך לשרפם. [וכיצד שורפים אותם? קדשים שנטמאו נשרפים בבית המקדש מבלי ליהנות מהם (רש"י יד:), אך בתרומה טמאה מותר ליהנות ממנה בשעת שריפה, כגון שמדליק הנר בשמן תרומה טמאה.]
- ח. וכאן יש לשאול: האם בתרומה וקדשים טמאים יש עדיין דין 'משמרת', ליזהר שלא יטמאו יותר, או רק בטהורים צריך להיזהר? כגון - תרומה וקדשים בדרגת 'שני' לטומאה, האם מותר לעשותם 'ראשון', ומ'שלישי' - 'שני' וכדומה?
- ט. רבי חנינא סגן הכהנים [שחי בזמן בית המקדש והיה סגן כהן גדול] העיד: שכאשר שרפו את הקדשים הטמאים בבית המקדש - שרפו ביחד את ה'ראשון' וה'שני' וה'שלישי' לטומאה, אע"פ שכשנוגעים זה בזה הם נטמאים יותר! מכיון שהוא כבר ממילא טמא, והולך לאיבוד, מותר לטמאו יותר.
- י. פעם אחת בשנה שורפים תרומה וקדשים טהורים! אימתי? בערב פסח! מי שיש לו תרומת חמץ חייב לשרפו בער"פ, ואפילו תרומה טהורה [שגם תרומה אסורה ב'בל יראה'].]

יא. אכן, כאשר בא הכהן לשרוף תרומת חמץ, מתעוררת לו שאלה: האם יכול להכניס באותה השקית - את התרומה הטהורה עם התרומה הטמאה? הרי התרומה הטהורה נטמאת כשנוגעת בתרומה הטמאה, ואסור לטמא תרומה טהורה?! (לשרוף ולאבד החמץ, זה מצוה, אבל לטמא מקודם - לא.) או שמא מותר לטמא תרומה שממילא הולך לאיבוד?
- האם אפשר ללמוד דין זה מהסיפור של רבי חנינא סגן הכהנים או לא? [יש בזה כמה צדדים, ויתבאר בהמשך בדברי הגמרא]
בשאלה זו נחלקו רבי מאיר ורבי יוסי במשנה, והסבר דבריהם בגמרא בהרחבה.

'השמן שנפסל בטבול יום' - טבול יום פוסל את התרומה

- יב. כל אדם טמא - טהרתו נעשית בשני שלבים:
תחילה הוא טובל במקווה, ואז הוא טהור במקצת, ונקרא 'טבול יום' - שהיום טבל.
אח"כ ממתין עד הערב, ובערב הוא טהור לגמרי [דבר זה נקרא 'הערב שמש'].
- יג. כל 'טבול יום' יורד לדרגת 'שני לטומאה'. בין אם היה לפני הטבילה 'אב' או 'ראשון', תמיד אחר הטבילה נעשה 'שני'.
ומהו דין השני? כפי שנבאר בהמשך [יד: 'מהו פסול ומהו טמא'] דין ה'שני' הוא: שאינו מטמא חולין כלל, רק אם נוגע בתרומה [וכ"ש בקדשים] 'פוסל' אותו. וזה הכלל שאמרו - טבול יום פוסל את התרומה מן התורה.
- יד. ומנלן שטבול יום פוסל את התרומה? - דין זה נלמד מ'יולדת': ממה שאמרה תורה שהיולדת, שהיא אב הטומאה, פוסלת את התרומה לאחר טבילתה, מכאן למדו שכל טבול יום פוסל את התרומה.
אמנם דין ה'טבול יום' ביולדת נמשך הרבה יותר זמן מבכל טבול יום. כי בשונה מבכל הטומאות [אדם שנגע בשרץ וכדו'] דין ה'טבול יום' מתחיל בטבילה ונגמר בערב, ולכל היותר זה נמשך כמה שעות.
ה'יולדת' משעה שטובלת עד שטהורה לגמרי עוברים עליה כמה וכמה ימים ["שלושים יום ושלושת ימים" בלידת זכר, ו"שישים יום וששת ימים" בנקבה], ולכן היא נקראת 'טבול יום ארוך', אבל דינה שווה לכל טבול יום.
- [הערה - לפעמים חכמים משתמשים בדרגות הטומאה כמו 'קוד זיהוי', כדוגמת טבול יום שנהיה בדרגת 'שני', מה הכוונה? וכי קיבל את הטומאה מן ראשון? לא! אלא היות ומוזכר בתורה שטבול יום אינו מטמא חולין אלא תרומה, הרי הוא כמו שני, לכן מכנים אותו 'שני'].

הערות בביאור המשנה:

- טו. בנר שנטמא - ה'נר' שכתוב במשנה אין פירושו נר של שעוה וכדומה כמו שלנו, אלא ה'כלי' שבתוכו מכניסים השמן והפתילה. [ראה רש"י בדף יא. כל נר שבגמרא היינו הכלי].
- טז. ומודים רבי אליעזר ורבי יהושע ששורפין וכו' - הכוונה בזה שרבי מאיר ורבי יוסי חולקים מהו המחלוקת של ר' אליעזר ור' יהושע, האם רבי יהושע התיר לשרוף תרומה טהורה עם הטמאה או לא.
ר' יוסי טוען שגם ר"א וגם ר' יהושע מודים שאסור לשרפם ביחד, ונחלקו רק במשהו אחר. [כל דברי ר' יוסי יתבאר בגמרא].

האם אוכל מטמא אוכל?

יז. התורה מלמדת אותנו - כמו שנלמד כאן ובהמשך הגמרא - ש'אוכל' אינו מטמא 'אוכל' אחר, ו'משקה' אינו מטמא 'משקה' אחר.

מן התורה כל אחד מטמא רק את מי שאינו דומה לו, אוכל מטמא משקה, ומשקה מטמא אוכל.

יח. נחלקו אמוראים אם דין זה הוא רק בחולין, או גם בתרומה, או גם בקדשים [ג' שיטות].

'לחם ונזיד ויין ושמן' - נבואת חגי (רש"י ד"ה אבל תרומה וקדשים)

יט. כשעלו בני ישראל מגלות בבל לירושלים, והתחילו לבנות את בית המקדש השני, שלח השי"ת את חגי הנביא לבדוק ולבחון האם הכהנים עדיין זוכרים הלכות טומאה וטהרה.

כ. שני שאלות היו ב'מבחן' ההוא, והם מבוארים בהרחבה בהמשך הסוגיא (דף טז:). גם בהסבר השאלות וגם בהסבר תשובות הכהנים לשאלות אלו, ישנם כמה פירושים. אבל בפשטות - השאלה הראשונה היתה כך:

- מה הדין ב'שרץ' שנגע בלחם, ואח"כ נגע הלחם בנזיד [=תבשיל], והנזיד נגע ביין, והיין בשמן - האם השמן טהור או טמא?

- והתשובה הנכונה: השמן טמא.

כא. מכאן אפשר ללמוד שלחם מטמא נזיד, ויין מטמא שמן, זאת אומרת: אוכל מטמא אוכל, ומשקה מטמא משקה.

דף יד. הוסיף ר' עקיבא - עד דף יד: אמר רבא ש"מ קסבר ר"ע

'חלל חרב'

כב. חידוש מיוחד יש בטומאת מת שאין בטומאות אחרות:

כל מה שעשוי ממתכת - מעביר את הטומאה מבלי 'להוריד' דרגה!

דהיינו: 'חרב' שנוגעת במת - היא 'אבי אבות הטומאה'. כלי מתכת שנוגע ב'אדם שנגע במת' שהוא 'אב הטומאה' - נעשה ג"כ 'אב הטומאה'. [אבל 'ראשון' אינו מטמא כלים, כנזכר לעיל בתחילה].

דבר זה לומדים מגזירת הכתוב - "בחלל חרב", 'חרב הרי היא כחלל' [=מת].

מהו 'פסול' ומהו 'טמא'?

כג. כתבנו למעלה, שיש דרגות בטומאה זה למטה מזה: אב הטומאה, ראשון, שני שלישי וכו'.

עד כמה יכולה הטומאה להגיע?

יש הבדל בזה בין חולין, תרומה וקדשים. בחולין אין יותר מ'שני', בתרומה - יש גם שלישי, ובקדשים - יש גם רביעי, ולא יותר. כל זה נדרש מפסוקים בהמשך הסוגיא.

לכן: 'שני' שנגע בחולין - החולין נשאר טהור, אבל אם נגע 'שני' בתרומה - התרומה נפסלת ונעשית שלישי.

כד. ומדוע כתבנו: 'נפסלת ונעשית שלישי', ולא כתבנו כרגיל: 'נטמאה ונעשית שלישי'?

כי התרומה שנעשית שלישי אינה נקראת 'טמא' רק 'פסול', שהכלל בזה הוא - מי שהוא בדרגת טומאה גבוהה שיכול לטמא אחרים - נקרא 'טמא', ומי שהוא בדרגה נמוכה שרק הוא עצמו טמא אבל אינו יכול לטמא אחרים - נקרא 'פסול'.

לכן: שלישי בתרומה - הוא 'פסול', לפי שאינו יכול לטמא 'רביעי'. וכן רביעי בקדשים - 'פסול', שאינו יכול לטמא 'חמישי'.

דף יד: אמר רבא ש"מ קסבר ר"ע

טומאת משקין

כה. אנו רגילים לומר, שיש ארבעה דברים המקבלים טומאה, וכן מעבירים הטומאה לאחרים - מן התורה. והם: אדם וכלים אוכלים ומשקים. אכן, באמת יש על 'משקים' מחלוקת תנאים אם הם מטמאים אחרים מן התורה או רק מדרבנן. [ויש גם דעה אחת שמשקין אין מקבלים טומאה כלל, בהמשך הסוגיא]

כו. שים לב: כל מה שאמרנו שיש הבדלי 'דרגות' בטומאה - ראשון שני ושלישי, הוא רק כאשר ה'ראשון' יכול לטמא את ה'שני' וה'שני' מטמא את ה'שלישי'. אבל אם ה'ראשון' אינו מטמא אחרים - במה נחשב הוא ל'ראשון'?

לכן אם משקין אינם מטמאים אחרים מן התורה, אין להם שום חשיבות של 'ראשון', ואין שום נפקא מינה אם הם 'ראשון' לטומאה או 'שני' או 'שלישי'.

כל 'הפוסל את התרומה' מטמא משקין להיות 'תחילה' - חוץ מטבול יום

כז. חכמינו גזרו על ה'משקים', שכאשר הם נוגעים ב'שני' - נעשים המשקים 'ראשון' לטומאה. וכל שכן כשנגעו בראשון, נעשים המשקים גם כן ראשון. וזהו 'כל הפוסל את התרומה - היינו כל 'שני' - מטמא משקין להיות תחילה' - 'ראשון'.

טעם הגזירה - מפני שמשקין יכולים לקבל טומאה בקלות - אפילו בלי הכשר טומאה [כלומר, יש הבדל בין אוכל למשקה - שאוכל אינו מקבל טומאה רק אחרי שיבוא עליו משקה פעם אחת, ומשקה מקבל טומאה מיד, ראה לקמן טז]. 'הכשר טומאה', וכין שיכול לקבל טומאה יותר בקלות גזרו עליו טומאה יותר, כדי שישמרו עליו בטהרה.

כח. יש הרבה דברים שגזרו עליהם שיהיו 'שני' מדרבנן, והם פוסלים את התרומה כמו כל 'שני', והם נקראים גזירת "שמונה עשר דבר" - במסכת שבת. כל אלו, כיון שגזרו עליהם להיות 'שני', הרי הם מטמאים את המשקים להיות 'תחילה'.

כט. אכן, טבול יום אע"פ שהוא פוסל תרומה מן התורה, הוא אינו עושה את המשקים 'תחילה'. והטעם בזה, כיון שהוא פוסל תרומה מן התורה לא הוצרכו לעשות לו חיזוק ושמירה, דדברי חכמים צריכים חיזוק ודברי תורה אינם צריכים חיזוק. ואע"פ שעל שאר "שניים מן התורה" כן גזרו, לא רצו לגזור על טבול יום, מכיון שהוא כבר נטהר במקצת ע"י טבילתו [- ברש"י: 'איקלישא טומאה דידיה'].

דף יד: א"ר מאיר מדבריהם למדנו, מדבריהם דמאן... נימא קסבר רבי מאיר...

הערה בביאור קושית הגמרא

(ללומדי 'תוספות', מומלץ לדלג על קטע זה)

- ל. כשרבי מאיר אומר שמותר לשרוף תרומה טהורה עם הטמאה בפסח, בוודאי התכוון כרגיל ל"שעת שריפת חמץ", כשכל ישראל שורפים אז את החמץ [תוס' ד"ה הכא], והרי 'זמן שריפת חמץ' הוא בשעה שישית, כשהחמץ אסור רק מדרבנן! כי מן התורה צריך לשרוף רק בשעה שביעית. [בזמן חז"ל שרפו בשעה שישית, ובזמנינו שורפים מוקדם יותר, כמבואר בשו"ע הלכות פסח]
- לא. לכן בשאלה - האם מותר לשרוף תרומה טהורה עם הטמאה - יש לזכור כי מן התורה התרומה מותרת עדיין באכילה, ואין עליה שום חשש. לעומת זאת, עדותו של רבי חנינא היתה על שריפת קדשים שיש להם טומאה מן התורה, דבר שמן התורה אינו ראוי.
- לב. ולתשומת לב: הגמרא כאן משווה דבר ה'אסור' ודבר ה'טמא', ואינה מחלקת ביניהם כלל, דמסתבר ששניהם שוים בדין.

ולד הטומאה דרבנן - כלי שנטמא במשקין

- לג. שאלה א': מה הדין באוכל שנגע במת, ואח"כ נגע האוכל בכלי? לכאורה אם המת הוא 'אבי אבות הטומאה', האוכל הוא 'אב הטומאה', והכלי - 'ראשון'.
- לד. שאלה ב': מה הדין באוכל שנגע בשרץ ואח"כ נגע האוכל בכלי? לכאורה הכלי נעשית 'שני', שהרי האוכל 'ראשון', שנגע בשרץ שהוא 'אב'.
- לה. אכן, על פי הפסוקים בפרשת שמיני - לא תמיד הטומאה 'יורדת' לפי הסדר: 'אב', 'ראשון', 'שני'! ומדוע? כי לא כל 'סוגי' הדברים יכולים 'אב', וגם לא כל הדברים יכולים להיות 'שני'. שני כללים נאמרו בתורה בזה:
- כלל א - אוכלים ומשקים אינם יכולים להיות אב הטומאה [רק נהיה ראשון].
- כלל ב - אדם וכלים אינם יכולים להיות שני [ואינם נטמאים כלל מראשון].
- לו. לפי כללים אלו - אוכל או משקה אף פעם לא מטמא כלי! [מן התורה]
- מדוע? כי אוכל או משקה לא יכול להיות 'אב', רק 'ראשון', ו'ראשון' אינו יכול לטמא כלי.
- לז. יש רק אופן אחד בו יכול "משקה מסוים" לטמא אדם וכלים! אם נגע 'רוק של זב' בכלי, נטמא הכלי מן התורה. כי 'רוקן של זב' הוא 'אב הטומאה' כמפורש בתורה, ומטמא אדם וכלים.
- לח. אכן, דין זה יכול לגרום טעות גדולה! כש'משקה זב' יגע בכלי, יאמרו שהכלי טהור, כי מי אינו יודע ש'משקה אין מטמא כלים'... לכן, בגלל חשש זה, גזרו חכמים ש - כל המשקים הטמאים, מטמאים כלים!

לט. לסיכום - כלי שנגע במשקים טמאים:

מן התורה - הכלי טהור, מדרבנן - הכלי 'שני' לטומאה. זהו 'ולד [ולד] הטומאה דרבנן'.
[אבל כלי שנגע באוכלים טמאים - הכלי טהור לגמרי, גם מדרבנן.]

דף טז. וסבר רבי אלעזר משקין אית להו

משקין בית מטבחיא דכן

- מ. יש גזירות חז"ל בטומאה - שחכמים לא רצו שינהגו הגזירות גם בבית המקדש, כי זה יגרום הפסד לקדשים, שיטמאו הקרבנות.
- דבר שטמא מן התורה אין חכמים יכולים לומר שאינו נוהג בבית המקדש בגלל הפסד, כי הרי מן התורה הוא טמא, ורק בדבר שטמא מדרבנן יכולים לומר שבביהמ"ק יהיה טהור בגלל הפסד קדשים.
- מא. רבי יוסי בן יועזר העיד שחכמים טיהרו את המשקים בבית המקדש. זהו שאמרו: "משקין בית מטבחיא" - משקים של בית המטבחים בביהמ"ק, שם היה מצוי דם ומים, "דכן" - טהורים.
- מב. אכן נחלקו אמוראים בכוונתו, האם חז"ל אמרו שהמשקים לא יקבלו טומאה כלל, או רק שהמשקים אינם מטמאים אחרים, אבל הם עצמם טמאים.
- מג. כאמור - טומאה שהיא מן התורה אין חכמים יכולים לטהר בבית המקדש.
- על כן מוכרח שמי שסובר שמשקים של בית המטבחים אינם מקבלים טומאה כלל - גם סובר שאין למשקים טומאה מן התורה כלל, רק מדרבנן, ועל כן לא גזרו טומאה דרבנן זו בבית המקדש. ומי שסובר שמשקים של בית המטבחים רק אינם מטמאים אחרים - זה בגלל שסובר שטומאת משקים מן התורה, ורק אינם מטמאים אחרים מן התורה, ואת זה אפשר לטהר בביהמ"ק.

דף טז. ת"ש וכל משקה אשר ישתה

הכשר טומאה

- מד. כל האוכלים אינם מקבלים טומאה, עד שיגעו פעם אחת באחד משבעה משקים שסימנם - "ד שח"ט ד"ם: יין, דבש [דבורים], שמן [זית], חלב, טל, דם, מים.
- אפילו אם ניגב את האוכלים, הם כבר מוכשרים לקבל טומאה, כי נגעו פעם אחת במשקה.
- מה. ב'מים' יש שני סוגים: תלושים - ששאב מים בכלי מן הנהר או מהמקוה, ומחוברים - מים המחוברים לקרקע, בנהר או במקוה.
- אבל בשאר המשקים לא שייך שיהיו 'מחוברים'. אפילו אם הכניסם לבור באדמה... תמיד דינם כתלושים.
- מו. כבר נתבאר לעיל שרק 'אוכלים' צריכים הכשר. 'משקים' אינם צריכים הכשר, ומקבלים טומאה מיד.

דף טז: ת"ש על מה הציץ מרצה - עד 'טומאת קמצים'

אם אין בשר אין דם

מז. רוב הקרבנות יש בהם שלושה חלקים, שנים מהם על המזבח, ואחד לאכילה:
 1. דם הנזרק על המזבח, 2. חלב [- הנקרא גם 'אימורים'] המוקטר על המזבח, 3. בשר הנאכל לכהנים או לבעלים.

מח. שיטת רבי יהושע הוא - שאם החלב והבשר של הקרבן, שניהם נאבדו, או נשרפו, או שיצאו מבית המקדש ונפסלו בפסול 'יוצא', ורק הדם נשאר קיים - אי אפשר לזרוק את הדם על המזבח, וכל הקרבן פסול. לפי רבי יהושע, כדי לזרוק את הדם, צריך שאחד משני אלו יהיה קיים, וכשר - או הבשר או החלב.

מט. אמנם, אם 'נטמאו' החלב והבשר, יכול ומותר לזרוק את הדם, שהרי יש כלל - ה'ציץ' מרצה על הטומאה, שכן נלמד מן הפסוק 'ונשא אהרן את עון הקדשים' כמובא בסוגיא.

פיגול ונותר

נ. כהן שהקריב קרבן במחשבה שיאכל את הבשר בזמן האסור, הקרבן פסול. בתורה נקרא קרבן זה 'נותר', כי הכהן חשב להותיר מבשר הקרבן חוץ לזמנו. בלשון חכמים בכל הגמרא נקרא זה - פיגול.

נא. כהן שהקריב קרבן במחשבה שרוצה לאכול את הבשר במקום האסור, כגון חוץ לירושלים, הקרבן פסול. אמנם בתורה נקרא קרבן זה בשם 'פיגול', אך בלשון חכמים בכל הגמרא לא זה הוא הנקרא פיגול, כי חז"ל קוראים רק למחשבת 'חוץ לזמנו' פיגול, כמו שנזכר לעיל.

נב. ה'נותר' בלשון הגמרא הוא - מי שבמציאות הותיר מבשר הקרבן אחר זמנו [בקרבן כשר] ואכלו לאחר הזמן. במקרה כזה אין הקרבן נפסל למפרע... רק האדם האוכל חוץ לזמנו חייב כרת.

לסיכום:	בלשון התורה	בלשון חז"ל
נותר	חשב להותיר ולאכול חוץ לזמנו	מותיר ממש ואוכל חוץ לזמנו
פיגול	חשב לאכול חוץ למקומו	חשב לאכול חוץ לזמנו
-	מותיר ממש	חשב לאכול חוץ למקומו

נג. כאן בגמרא - מבאר רש"י שהבריייתא הולכת אחר לשון התורה, ולא אחר לשון חז"ל, ההיפך מכל הגמרא!

טומאת 'דם' - טומאת 'קמצים'

נד. מכל החלקים שיש בקרבן, החלק הכי חשוב הוא הדם, שהוא עיקר הקרבן ועיקר הכפרה, 'כי הדם הוא בנפש יכפר'. אם לא זרקו את הדם על המזבח, נחשב שלא הקריבו את הקרבן כלל! אבל אם לא הקטירו את האימורים, או לא אכלו את הבשר, אין זה מעכב את כשרות הקרבן.

- נה. בכל 'מנחה' שמקריבים, יש שני חלקים, הקומץ - שמקטירים על המזבח, והשיריים - שאר המנחה הנאכלת לבעלים.
- החלק החשוב במנחה - הוא הקומץ, שהוא המעכב את הכפרה. אם לא הקריבו את הקומץ, נחשב שלא הקריבו את המנחה כלל! הרי לנו שה'קומץ' במנחה - הוא כמו ה'דם' בקרבן.
- רש"י מכנה את הדם ואת הקומץ - 'מתיר', כי שניהם מתירים את שאר חלקי הקרבן לאכילה אחר הקרבתם.

☞ דף טז: ת"ש הן ישא איש

נבואת חגי, אשתבש כהני / לא אשתבש

- נו. כשעלו בני ישראל מגלות בבל לירושלים, והתחילו לבנות את בית המקדש השני, שלח השי"ת את חגי הנביא לבדוק ולבחון האם הכהנים עדיין זוכרים הלכות טומאה וטהרה.
- נד. שני שאלות היו ב'מבחן' ההוא, ויש בסוגיא שנים או שלושה פירושים - גם בהסבר השאלות וגם בהסבר תשובות הכהנים לשאלות אלו.
- וכך כתוב בפסוקים:

(ו) בְּעִשְׂרִים וָאַרְבָּעָה לַתְּשִׁיעִי בְּעֶזְרַת שְׁתֵּים לְדַרְוִישׁ הָיָה דְבַר ה' אֶל זִנְגִי הַנְּבִיא לֵאמֹר:

(יא) כֹּה אָמַר ה' צְבָקוֹת שִׂאֵל נָא אֶת הַכֹּהֲנִים תּוֹרָה לֵאמֹר:

(יב) הֲיֵן יֵשׂא אִישׁ בְּשֵׁר קָדְשׁ בְּכֶנֶף בְּגָדוֹ וְנָגַע בְּכֶנֶף אֶל הַלְּוִיִּם וְאֶל הַזֹּזִיד וְאֶל הַיִּיִן וְאֶל שְׂמֹן וְאֶל כֹּל מֵאֲכָל הַיִּקְרָשׁ וַיַּעֲזוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ לֵא:

(יג) וַיֹּאמֶר זִנְגִי אִם יָגַע טָמֵא נָפֵשׁ בְּכָל אֲכָלָה הִטְמֵא וַיַּעֲזוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ יִטְמָא:

(יד) וַיַּעַן זִנְגִי וַיֹּאמֶר כִּן הָעַם הָיָה וְכִן הַזֹּזִיד הָיָה לְפָנַי נְאֻם ה' וְכִן כָּל מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם וְאֲשֶׁר יִקְרִיבוּ שָׂם טָמֵא הוּא:

- נה. שאלת חגי הראשונה [פסוק יב]: מה הדין ב"בשר קודש" = בשר טמא, הכוונה ל = 'שרץ', שנגע בלחם, ואח"כ נגע הלחם בנזיד [=תבשיל], והנזיד נגע ביין, והיין בשמן - האם השמן טהור או טמא?
- נט. אמנם רב ושמואל נחלקו בפירוש שאלה זו - מה נגע בלחם? האם השרץ עצמו נגע, או שהיה עוד משהו באמצע, ולכן נחלקו האם השאלה היתה על דרגת רביעי בקודש, או על דרגת חמישי בקודש.
- ס. בהמשך הפסוק כתוב שתשובת הכהנים לשאלה הראשונה היתה - "טהור".
- ולפי המחלוקת של רב ושמואל באיזה דרגה של טומאה מדובר כאן, תלוי - האם תשובת הכהנים היתה נכונה [- לא אשתבש כהני] או שהם טעו [- אשתבש כהני].

משקי בית מטבחיא / בי מדבחיא

- סא. "משקין בית מטבחיא" - הכוונה "משקים של בית המטבחים", הוא המקום בבית המקדש ששם שחטו, הפשיטו ונתחו את הקרבנות. המשקים שהיו מצוים שם הם: דם' הקרבנות, וה'מים' להדחת הקרבנות [הקרב והכרעיים].

סב. אצל המזבח - יש גם את שני המשקים האלו - הדם והמים [לנסכים], ובנוסף מצוים עוד משקים שאינם מצוים בבית המטבחים - ה'יין' וה'שמן' לנסכים ומנחות. משקים אלו נקראים בשם "משקין בית מדבחיא" - "משקים של המזבח".

סג. נחלקו רב ולוי מהו הכלל שאמרו חכמים שמשקים בביהמ"ק טהורים. האם 'משקי בית מטבחיא דכן', כלומר רק הדם והמים, שהם המשקים המצוים בבית המטבחים, טהורים. או 'משקי בי מדבחיא דכן' - וכל המשקים המצוים אצל המזבח, כלומר כל המשקים בבית המקדש, טהורים.

דף יז: אמר מר רבי יהודה אומר

אחורים ותוך

דד. מן התורה שרץ שנגע בכלי, כלי מתכת וכלי עץ וכדומה, בין אם נגע בתוכו בין אם נגע מגבו [=מאחוריו], כל הכלי טמא. ואם אח"כ יגע הכלי באוכל, בין נגע האוכל בתוך הכלי ובין נגע בגב הכלי - האוכל טמא.

דה. יש טומאות דרבנן, כגון משקין טמאין שנגעו בכלים, שלמדנו למעלה שהכלי אינו טמא מן התורה רק מגזירה דרבנן. וחששו חכמים שיצא תקלה מן הגזירה הזאת: כגון אם נגע הכלי הזה שנטמא במשקים - בתרומה וקדשים, ישרפו אותם כדין כל תרומה וקדשים טמאים, והרי מן התורה הם טהורים! ואסור לשרפם!

דו. לכן תקנו חכמים ועשו היכר בין טומאה דרבנן לטומאה דאורייתא: שמשקין טמאין שנגעו בגב הכלי לא יטמאו את כל הכלי, אלא רק גבו נטמא ולא תוכו, דהיינו, שאם נגע אח"כ אוכל בגב הכלי - נטמא האוכל, ואם נגע האוכל בתוך הכלי - לא נטמא.

מעתה ידעו כולם שטומאה זו משונה, ורק מדרבנן היא, ואין שורפין בגללה תרומה וקדשים.

דז. בברייתא שלנו נקט התנא "כלים שיש להם אחוריים ותוך", הכוונה לסוג הכלים שאפשר להפוך אותם ולהשתמש בהם כשהם הפוכים [- צד הפנימי לחוץ וצד החיצון לפנים].

הסיבה למה נקט כלים אלו דווקא, כי בכלים אלו יש מחלוקת תנאים אם נוהג בהם דין זה, והתנא שלנו רצה להשמיענו שלשיטתו נוהג אפילו בכלים אלו.

פרה ששתתה מי חטאת

סה. מי חטאת, הם מים שקדשו אותם באפר הפרה, ובהם מטהרים טמא מת, והם קרויים בתורה 'מי הנדה' [מלשון הזאה]. (פרשת חוקת)

סט. מי חטאת אלו, אם הם ראויים להזאה, הרי הם 'אב הטומאה' ומטמאים אדם וכלים. זהו הנקרא בגמרא שמשקים 'טומאה חמורה', יותר מסתם משקים טמאים בדרגת ראשון, שאינם מטמאים רק 'טומאה קלה' [- שאינם מטמאים אדם וכלים].

ע. המדובר בסוגייתנו הוא בבהמה ששתתה מי חטאת ושחטוה מיד, כאשר המי חטאת עדיין במעיה. בהמה בחייה אינה מקבלת טומאה כלל [שהרי היא איננה 'אוכל'], רק לאחר שחיתתה הרי היא נעשית 'אוכל', ויכולה לקבל טומאה ממי החטאת.

עא. סברא נפלאה מצינו בגמרא: גם אם נאמר שמי החטאת בטלו בתוך הבהמה, ואינם מטמאים בתור 'מי חטאת', כי אינם ראויים להזאה, מכל מקום הרי נעשו עכשיו סתם משקים, ומשקים אלו כביכול "נגעו" במי החטאת, שהרי עד לפני רגע היו מי חטאת, ונטמאו המשקים ממי החטאת ונעשו ראשון לטומאה.

דף יח. והכא היכי דריש - יח: יטמא דרישא היכי דריש

סדר הלימודים של 'אין אוכל מטמא אוכל' ו'אין משקה מטמא משקה'

עב. כבר למדנו בדף יד. ש'אין אוכל מטמא אוכל', מהפסוק 'טמא הוא' ואין עושה כיוצא בו.

כאן בגמרא יש לימוד אחר שאין אוכל מטמא אוכל ואין משקה מטמא משקה, ורק בסוף הסוגיא הגמרא תדון למה צריך שני פסוקים לכך.

עג. הלימוד שלנו מחולק לשתיים: בעמוד א' מבארת הגמרא למה משקה מטמא רק אוכל [ולא משקה],

ובעמוד ב' מבואר למה אוכל מטמא רק משקה [ולא אוכל].

והיות שלימודים אלו מפוזרים בגמרא שלא לפי הסדר, וגם חלק מהלימוד הגמרא 'מבליעה' בדרך אגב, ואי אפשר להבין את הלימוד מהפסוק בלי לסדר הכל ביחד, לכן נסדר כאן את כל הלימודים - לפי סדר הפסוק:

וזה לכם הטמא בשרץ השרץ על הארץ הוזכר והעכבר והצב לביניהם: והאנקה והכזו והלטאה והזומט והתנשמת: אלה הטמאים לכם בכל השרץ כל הנגע בהם במתם יטמא עד הערב: וכל כלי זרש אשר יפל מהם אל תוכו, כל אשר בתוכו יטמא ואתו תשברו:

מִכָּל הָאֲכָל אֲשֶׁר יֹאכַל אֲשֶׁר יָבֹא עֲלָיו מִיַּמֵּי יִטְמָא, וְכָל מִשְׁקָה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה בְּכָל כְּלֵי יִטְמָא:

הסבר הפסוקים: יש שמונה שרצים שמטמאים במותם. כאשר הם נופלים לתוך כלי חרש, כל מה שבתוך הכלי - יטמא, וגם הכלי עצמו טמא. אבל לא כל הדברים הנמצאים בתוך כלי חרס נטמאים, רק - כל סוג אוכל הראוי לאכילה, וכבר נגע פעם במים, וגם - כל סוגי המשקים הראויים לשתיה - הם נטמאים בתוך הכלי חרס.

עד. ר' יוסי, בשיטת רבי עקיבא, דורש בכל פעם שכתוב יטמא א - מלשון יטמא אחרים.

כלומר, אוכל שקיבל טומאה מהכלי חרס, לא רק הוא עצמו יטמא, אלא גם יטמא אחרים.

עה. הטעם למה דורשים כך, כי לכאורה היה צריך לכתוב בפסוק 'טמא' - בלי י, והיתור של האות י' מלמד שטמא אחרים.

עו. על הלימוד הזה אפשר להקשות: הרי גם ה'ניקוד' נמסר למשה מסיני, ואם התורה רוצה שיטמא אחרים, היה צריך לינקד ג"כ יטמא. אז למה באמת הניקוד בתורה הוא יטמא, ולא יטמא? אלא משמע מהניקוד שיש כאן לימוד הפוך - להורות שרק הוא יטמא ואינו מטמא אחרים!

עז. הרי לנו שני לימודים הפוכים, כתיב [=אותיות] וקרי [=ניקוד]. לימוד אחד מהכתיב 'טמא', שלא כתוב 'טמא', לכן דורשים שיטמא אחרים, ולימוד שני מהקרי - יטמא, שאינו מטמא אחרים.

לכן לומדים 'ריבוי ומיעוט', להורות שדבר אחד הוא מטמא, ודבר אחד אינו מטמא, למשל, שהוא מטמא רק אוכל ולא משקה, או להיפך. נשאר לנו לברר רק - מה כן ומה לא.

עח. יש לנו שני פסוקים של 'יטמא': "מכל האוכל... יטמא" - שאוכל מטמא אחרים, "וכל משקה... יטמא" - שמשקה מטמא אחרים, ובשניהם אנו צריכים לברר את מי הם מטמאים. נתחיל קודם עם הרישא - באוכל, ואח"כ עם הסיפא - במשקה.

עט. 'יטמא דרישא היכי דריש?' האוכל מטמא את מי? - את האוכל או את המשקה? הולכים בזה אחר הסברא: מה חמור יותר, מי מקבל טומאה יותר? אוכל או משקה? הסברא היא שמשקה מקבל טומאה יותר, מפני שאוכל צריך "הכשר" של מים או שאר משקים כדי שיוכל לקבל טומאה [אוכל יבש שלא היה עליו אף פעם מים - אינו נטמא], אבל 'משקה' מקבל טומאה אפילו בלי הכשר. ובגלל שמשקה יותר חמור, מסתבר לשים את ה'ריבוי' על המשקים, ואת ה'מיעוט' על האוכלים. זו כל הסיבה שאוכל אינו מטמא אוכל, רק משקה. [כל זה מרומז בגמרא בחמש מילים בדף יח עמוד ב': "יִטְמָא דַּאִין עוֹשָׂה כִּיּוֹצֵא בֵּהּ". עי' ברש"י שם. וכן בגמרא: "ההוא חומרא דמשקין משום דעלולין לקבל טומאה" וברש"י שם.]

פ. כעת נעבור לסיפא דקרא - במשקה [הגמרא בעמוד א'] - 'והכא היכי דריש?' גם כאן יש קרי וכתוב - ריבוי ומיעוט, את מי מטמא ומי לא? כאן יש לומר, אחרי שנתגלה לנו ברישא שאוכל מטמא רק משקה ולא אוכל, הרי ראינו שהתורה לא רוצה שטומאה תעבור משני דברים הדומים זה לזה, כגון מאוכל לאוכל, אם כן מסתבר לומר גם בסיפא כשיש 'ריבוי' ו'מיעוט', שמשקה מטמא רק אוכל ולא משקה, שהרי לא מצינו [ברישא ב'אוכל'] שטומאה עושה כיוצא בה! רק תמיד מטמא את ההיפך!

זהו ההסבר של רב פפא בגמרא, ולפי רבינא יש הוכחה גם מגוף הפסוק, אבל לכל הדיעות מוסכם שהלימוד 'בסיפא' מובן רק אחרי שיודעים 'ברישא' שאוכל אינו מטמא אוכל. [ואם קשה לך: אם הסיבה ברישא שאוכל מטמא משקה, היא בגלל שמשקה עלול יותר לקבל טומאה, אם כן מי אומר שהתורה לא רוצה שטומאה תעבור משני דברים דומים, אולי התורה רוצה תמיד שמשקה יקבל יותר טומאה, הן מאוכל והן ממשקה, שהרי הוא עלול יותר לקבל טומאה? ראה מה שכתב בזה הצ"ח דף יח. בתירוץ רב פפא]

דף יח: א"ל רבינא לרב אשי

'לא ר' יוסי סבר כר"ע, ולא ר"ע סבר כר' יוסי'

פא. כבר נתבאר הכלל הידוע בטומאה, שיש חילוק בין חולין תרומה וקדשים בדרגות הטומאה, שבחולין - הכי טמא שיכול להיות הוא 'שני' לטומאה, בתרומה יש גם 'שלישי', ולא יותר, ובקדשים 'רביעי'.

פב. דרגות אלו, נלמדים על ידי התנא רבי יוסי מקל וחומר, שתרומה הוא בדרגה אחת יותר מחולין, וקדשים בדרגה אחת יותר מתרומה.

כדאי לשים לב בלימוד של רבי יוסי, שלא כתוב בתורה איזה דרגה יש, 'שלישי' או 'רביעי',

הלימוד הוא רק שתרומה הוא בדרגה אחת יותר מחולין, וקדשים יותר מתרומה, וממילא יודעים שאם בחולין יש עד 'שני', אז: בתרומה - שלישי, ובקודש - רביעי.

פג. מה שהיה פשוט לנו עד כאן שאין יותר משני בחולין, בא רבי עקיבא בדף יח. וחלק על הכלל הזה, על ידי שדרש 'טַמְא' 'טַמְא' - למד על השני שעושה שלישי בחולין.

נמצא כעת אם נחבר את רבי יוסי עם רבי עקיבא ביחד, דהיינו אם רבי יוסי שלומד שיש שלוש 'דרגות' בחולין תרומה וקדשים, סובר כרבי עקיבא שיש 'שלישי בחולין' - אם כן זה ימשיך בתרומה ל - רביעי! ובקודש - חמישי!

פד. זה מה שרבא אומר:

"לא ר' יוסי [=בעל ה'דרגות'] סבר כר"ע [בעל ה'שלישי בחולין'] ולא ר"ע סבר כר' יוסי".

אין שום תנא שסובר רביעי בתרומה וחמישי בקודש.

אלא: לר' יוסי יש רק שלישי בתרומה ורביעי בקודש - כי אינו דורש 'טַמְא' 'טַמְא' כמו ר"ע! ולרבי עקיבא יש שלישי בין בחולין ובין בתרומה, ובקודש רביעי - כי אינו סובר שיש 'שלוש דרגות בטומאה' כמו ר' יוסי.

פה. ומאיפה ידע רבא שרבי עקיבא ור' יוסי אינם סוברים זה כמו זה?

בשאלה זו ידונו רב אשי ורב כהנא בגמרא.

שלישי בתרומה - קל וחומר מטבול יום

פו. רבי יוסי בגמרא מבאר הטעם למה קדשים יותר חמור מתרומה, ואינו מבאר הטעם למה תרומה יותר חמור מחולין.

טעם זה מבואר ברש"י: מקל וחומר מטבול יום, ומה טבול יום שמותר בחולין [כלומר אפילו ב'מעשר שני', שטמא אסור לאוכלו] אסור בתרומה, שני שפסול בחולין אינו דין שיפסול את השלישי בתרומה.

פז. שים לב: הקל וחומר אינו - שה'טבול יום' הוא הקל וה'שני' הוא החומר!

רק בטבול יום מצינו שתרומה חמורה יותר מחולין, לכן נהיה החולין 'קל', והתרומה 'חומר'.

כמו כן בקל וחומר שמובא בגמרא - ה'תרומה' היא ה'קל' והקדשים הוא ה'חומר'.

דיו לבא מן הדין להיות כנידון, היכא דמיפרך קל וחומר לא אמרינן דיו

פח. שלישי בתרומה נדרש מק"ו מטבול יום, כפי שנתבאר, שתרומה 'חמורה' יותר מחולין ה'קל', לכן יש

בה גם שלישי. על זה אפשר להקשות: הרי 'דיו לבא מן הדין להיות כנידון'? כלומר, אין אתה יכול ללמוד מחולין על תרומה - יותר ממה שיש לחולין בעצמו.

אם לחולין יש רק שני ולא יותר, אז גם הלמד ממנו - תרומה, יהיה לו רק שני ולא יותר?

פט. התירוץ: אם נאמר כך, אין לנו שום תועלת מהקל וחומר, כי דרגת 'שני' אין צריך תרומה ללמוד

מחולין, שהרי שני מפורש בתורה בין בחולין ובין בתרומה. והרי יש כלל בגמרא [בבא קמא כה]. שאם

אחרי ה'דיו' הופרך והתבטל הקל וחומר - לא אמרינן 'דיו'.

צ. אמנם על הקל וחומר שהגמרא אומרת ממחוסר כיפורים] - שתרומה היא ה'קל' וה'קדשים' הם 'החומר', ומזה לומדים שאם בתרומה יש שלישי, אזי בקדשים יש אפי' רביעי' יותר קשה, למה לא נאמר דיו לבא מן הדין להיות כנידון? אם לתרומה יש לשלישי, אז גם לקדשים הלמד ממנו יהיה רק שלישי ולא יותר? וכאן אין לתרץ ד'מיפוך קל וחומר', שהרי כאן בודאי יש לנו תועלת מהק"ו, ללמוד דרגת שלישי בקדשים.

צא. לכן מביאה הגמרא פסוק ל'שלישי בקודש מן התורה' - והבשר אשר יגע בכל טמא וכו', וכעת, אחרי הפסוק, אם נאמר 'דיו' אין לנו שום תועלת בקל וחומר, שהרי כבר למדנו שלישי ממקרא מפורש, ורק ל'רביעי' נצרך ק"ו. זהו ביאור דברי הגמרא - "למדנו שלישי מן התורה, ורביעי בקל וחומר".

טעמו של רבי עקיבא: פירכא ד'דור אחרון' (רש"י)

צב. נתבאר בגמרא שיש מחלוקת בין ר' יוסי ובין רבי עקיבא רבו, האם תרומה חמורה יותר מחולין ויכולה להיטמא יותר מחולין או לא.

ר' יוסי דורש קל וחומר: מה טבול יום שאינו פוסל בחולין - פוסל בתרומה, שני שפוסל בחולין - כל שכן שפוסל בתרומה. רבי עקיבא חולק וסובר שתרומה אינה חמורה יותר מחולין.

צג. לכאורה יש לתמוה, הרי ר' יוסי דורש קל וחומר, אז מה הטעם שר"ע חולק ואינו סובר הקל וחומר? מוכרחים אנו למצוא לפי שיטת ר' עקיבא איזה פירכא על הק"ו! רש"י חיפש ומצא בגמרא סוטה: 'פירכא דדור אחרון'.

צד. במשנה במסכת סוטה: "רבן יוחנן בן זכאי היה אומר: עתיד דור אחר לטהר ככר שלישי, שאין לו מקרא מן התורה שהוא טמא!" - דהיינו, רבן יוחנן בן זכאי חשש שיבואו דורות המאוחרים לטעות ולומר שאין שלישי אפילו בתרומה!

ולמה יאמרו כך? לפי שלא כתוב בתורה שיש שלישי בתרומה. ועל הקל וחומר של רבי יוסי, יאמרו בני אותו הדור שיש עליו פירכא: שמה שהטבול יום פוסל את התרומה, זהו רק בגלל שטבול יום היה בעצמו 'אב הטומאה' [או 'ראשון'] לפני שטבל, אבל השני, שנהיה שני ע"י שנגע בראשון - הרי אף פעם לא היה יותר משני, לכן הוא לא יפסול את התרומה.

ובגמ' סוטה מבואר שיטת ר' יוחנן בן זכאי שהפירכא אינה נכונה, ולשיטתו חשש שבטעות יטהרו שלישי בתרומה.

צה. אם נסבור כסברת ה'דור האחרון', אי אפשר ללמוד שלישי בתרומה מטבול יום, ולא רביעי בקודש ממחוסר כיפורים, שהרי שניהם היו לפני כן אב הטומאה, ואפשר למיפוך הק"ו 'מה לטבול יום ומחוסר כיפורים שכן אב הטומאה'.

וזו היא סברת רבי עקיבא שאומר שאין תרומה חמורה יותר מחולין [אלא בשניהם יש דרגת 'שלישי' הכתובה לשיטתו בתורה ב'טמא' 'טמא'], וגם קדשים אין צריכים להיות חמורים יותר מתרומה - לולא הפסוק 'הבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל'.

דף יט. תנן התם

טומאת ידיים

צו. מן התורה אין כזה דבר שאדם מקבל טומאה לחצאין, ולא יתכן שחצי גוף יהיה טהור וחצי גוף יהיה טמא, וממילא גם לא שייך שיהיה טומאת 'ידיים' מן התורה, כי אם הידיים נטמאו אז כל הגוף נטמא, ואם גוף האדם לא נטמא אז גם הידיים לא נטמאו. וכבר ביארנו ש'אדם' מקבל טומאה רק מאב הטומאה, ואינו מקבל טומאה מראשון ושני, ולכן גם הידיים שנגעו בראשון - טהורים מן התורה, כמו שכל הגוף טהור.

צז. חכמים גזרו 'טומאת ידיים' הכוללת שני דברים:

הא' - שאע"פ שגוף האדם אינו מקבל טומאה רק מאב הטומאה, אבל ה'ידיים' לבד מקבלות טומאה אפי' מראשון, ונהיים 'שניות'.
 הב' - שאפילו לא נטמאו כלל, אנו אומרים שכל הידיים בעולם, אם אין יודעים בוודאי שהם טהורות - יש להם דין 'שניות' מספק.

והחידוש בזה הוא כפול ומכופל:

הן שרק הידיים טמאות, ומן התורה לא שייך דבר כזה, והן שמקבלות טומאה מראשון! ועוד יותר, שאפילו 'סתם ידיים' טמאות הן.

צח. באותו היום שגזרו על הידיים שמקבלות טומאה, גזרו עוד שני גזירות:

1. 'משקים' מטמאים את האוכלים ואת הכלים - אע"פ שמן התורה אין משקה מטמא אוכלים וכלים, כמו שלמדנו עד כאן.

2. 'הספר', דהיינו תורה נביאים וכתובים הכתובים כדינם על הקלף, מטמא את התרומה. וזאת בגלל מעשה שהיה: הכהנים היו רגילים להניח את התרומה בארון יחד עם ספרי התנ"ך, כדי שתשמר התרומה בטהרה, אבל מזה נגרם שהעכברים שבאו לאכול את פירות התרומה, אכלו והזיקו ג"כ את הספרים!
 לכן גזרו טומאה על הספרים, ומעתה לא יוכלו הכהנים להניח התרומה אצל הספרים.

ספק הכלים / ספק הרוקין

צט. מן התורה כאשר מוצאים סתם כלי, אין צריך לחשוש שמא טמא הוא.

כמו כן כשמוצאים 'רוק' אין צריך לחשוש שמו 'רוקו של זב' הוא.

ק. אמנם חז"ל גזרו על כל הכלים שבעולם, שאין יודעים בוודאות שהם טהורים - שיהיו בדרגת 'ראשון לטומאה'.

כמו כן גזרו על כל 'רוק' הנמצא, שאין ידוע של מי הוא - שחוששים שמא רוקו של זב הוא, והוא אב הטומאה.

קא. בירושלים הקפידו מאוד על טומאה וטהרה, ולא חששו שם לספקות אלו, לכן 'לא גזרו על ספק הכלים וספק הרוקין בירושלים'.

סיכום כללי טומאה וטהרה - מס' 1

ארבעת התנאים שצריך שיתקיימו כדי שטומאה תעבור לדבר אחר:

א. שה'מטמא' יהא דבר המעביר טומאה:

כגון -

1. אבות הטומאה הכתובים בתורה.
[טמא מת (מת עצמו הוא 'אבי אבות'), שרץ, נבילה, זב, זבה, נדה, רוקן של זב, יולדת, מצורע, מי חטאת ועוד]
2. מוצרים שנטמאו ומעבירים את הטומאה.
[כל הדברים הרשומים להלן באות ב', חוץ מ:
1. משקה לפי שיטה אחת, אמנם מדרבנן לכו"ע מטמא אחרים,
2. אוכל של קדשים שלא הוכשר ע"י משקה - איבעיא דריש לקיש]

ב. שה'נטמא' יהא דבר המקבל טומאה:

מז התורה יש רק ארבעה דברים המקבלים טומאה, ומדרבנן יש עוד אחד -

1. אדם.
2. כלי.
3. אוכל - רק אם נרטב ממשקה פעם אחת, ונעשה 'מוכשר' לקבל טומאה. [מדרבנן בקדשים אי"צ הכשר]
4. משקה - מחלוקת תנאים [ומדרבנן לכו"ע טמא, ועל הצד שהוא מדרבנן - בבית המטבחים טהור לגמרי].
5. [מדרבנן - קדשים אפילו אינו אוכל, כגון קטורת גחלים עצים ולבונה].

ג. שה'חיבור' ביניהם יהא סוג חיבור המעביר טומאה:

כגון -

1. אוכל אינו מטמא אוכל, ומשקה אינו מטמא משקה [בקדשים ובתרומה מחלוקת, ומדרבנן מטמא אפי' בחולין].
2. 'ראשון' - וכן אוכל ומשקה אפילו נגעו במת - אינו מטמא את האדם ואת הכלי [משקה מטמא כלי מדרבנן, ועשו היכר בנטמא מאחורין].

ד. שה'דרגה' לא תהא נמוכה מידי:

כגון -

1. אדם וכלים - לא פחות מראשון. [מדרבנן - כלים נהיים 'שני' ע"י משקים, וכן ידיים שניות אפילו בסתם חוץ מ'טבול יום' שהוא בדרגת 'שני' - אדם טמא משעת טבילתו עד 'הערב שמש', שאז נטהר לגמרי].
ומחוסר כיפורים' שהוא בדרגת 'שלישי' - זב וזבה מצורע ויולדת הטעונים קרבן, מ'הערב שמש' עד שיקריבן].
2. אוכל ומשקה - בחולין - לא פחות משני (ולרבי עקיבא: לא פחות משלישי), בתרומה - לא פחות משלישי, ובקדשים - לא פחות מרביעי. [והדרגה הנמוכה ביותר - נקראת 'פסול' ולא 'טמא']

בכל פעם שהטומאה עוברת - היא יורדת דרגה מראשון לשני וכו' - חוץ מ:

1. חלל חרב - מתכת בטומאת מת.
2. משקה - מדרבנן נהיה תמיד 'ראשון'.

סיכום כללי טומאה וטהרה - מס' 2

- התשובות לשאלות שבתחילת הקונטרס -

1. 'אבי אבות הטומאה', 'אב הטומאה', 'ראשון', 'שני' ו'שלישי' - מה הם?
בדרך כלל תחילת הטומאה הוא ה'אב', חוץ מבפתי, אב מטפא הכל, תולדה (-פראשון ופטה) אינה מטפאה אדם וכלים
2. עד איזה דרגה יכולה טומאה להגיע? - שני, שלישי, רביעי, חמישי...
חולין - לרבי יוסי שני ולרבי עקיבא שלישי, תרומה - שלישי וקדשים - רביעי. יש צד ברש"י שטומאת רביעי בקודש אינה פן התורה
3. איזה טומאה נקראת רק 'פסול' ולא 'טמא'?
הדרגה האחרונה בטומאה שאינה מטפאה אחרים
4. אלו סוגי דברים מקבלים טומאה?
בחולין - רק אדם, כלים ואוכלים, ומשקים תלוי בשיטות התנאים, בקודש - אפילו דבר שאינו אוכל, כגון עצים לבונה וקטורת (-פדרבנן, לשיטת רש"י)
5. האם כל דבר המקבל טומאה - יכול להיות 'אב הטומאה' או 'ראשון' או 'שני'?
לא! אדם וכלים - רק אב או ראשון, אוכלים ומשקים - הכל חוץ פאב, פדרבנן כלי יכול להיות גם - שני
6. האם כל דבר המקבל טומאה - גם מטמא אחרים?
כל הפיטפא - מטפא אחרים, חוץ מפשקה שתלוי במחלוקת
7. דבר המקבל טומאה, וגם מטמא אחרים, האם מטמא את כל הדברים המקבלים טומאה?
אוכל ומשקה אינם מטפאים "כיוצא בהם" פן התורה, בחולין עכ"פ, וגם לא שייך שיטפאו אדם וכלים בגלל הדרגות כנ"ל, ופדרבנן משקה מטפא כלי
8. מי שאינו מטמא אחרים, האם יש נפקא מינה אם הוא 'ראשון' או 'שני'?
לא
9. איזה דבר מקבל טומאה - באותה דרגה ממש של מי שטימא אותו?
מתכת בטומאת פת
10. איזה דבר מקבל טומאה - בדרגה יותר גבוהה ממי שטימא אותו?
משקה פדרבנן
11. האם יש דבר שיכול להיות חציו טמא וחציו טהור?
פן התורה - לא, פדרבנן - כלי שנטפא אחוריו במשקים, וטומאת ידיים